

OZODLIKDAN MAHRUM QILISH BILAN BOG'LIQ BO'LGANJAZOLAR IJROSINI TA'MINLASHDA TARBIYAVIY FAOLIYATNI TAKOMILLASHTIRISH

Badriddinov Sunnatillojon Bahodir o'g'li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi 3-o'quv kursi, 334-guruh kursanti safdor

Annotatsiya: *O'quvchi e'tiboriga havola etilgan maqolada jazoni ijro etish muassasalari tarbiyavi faoliyatining mahkumlarni tarbiyalashdagi o'rni va ahamiyati, jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyatidagi qo'llaniladigan usul va vositalarning samaradorligini baholashga doir dolzarb masalalari ko'rib chiqiladi. Jazoni ijro etish muassasalari tarbiyaviy faoliyati usullari, shakllarining samaradorligiga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillarning mohiyati bo'yicha muallifning pozitsiyasi batafsil ochib berilgan va qayta tarbiyalash jarayoni samaradorligini yanada oshirish yo'llari ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *Ichki ishlar vazirligi Jazoni ijro etish departamenti jazoni ijro etish muassasalari, tarbiya, axloqiy tuzatish*

Kirish: Bizga ma'lumki, bugungi kunga kelib O'zbekiston Respublikasi Jinoyat qonunchiligida ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lgan jazolarni jinoyat sodir qilgan shaxslarga nisbatan tayinlash orqali inson huquq va erkinliklaridan biri bo'lmish uning ozodligidan mahrum qilish, xalqaro huquq normalariga asoslanib ular qilgan xatolarini anglab yetgan holatda, tuzalish yo'liga o'tishlari va jamiyatda o'z o'rnini yo'qotib qo'ymasliklari uchun davlatimiz rahbariyati tomonidan imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad, fuqarolarning ongiga, mamlakatda o'rnatilgan huquq ustuvorligiga, hammaning qonun oldida tengligiga, inson qadri, uning huquq va erkinliklari, sha'ni, qadr-qimmatini, ozodligi davlat muhofazasida ekanligini singdirishdan iborat. Muhtaram yurtboshimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan aytilgan quyidagi fikrlar ham bunga yaqqol misol bo'la oladi: "Ichki ishlar

organlari hamda barcha huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sohaviy xizmatlar xalqqa xizmat qilishi kerak. Shu bilan birga, jamiyatda ham jaholatga qarshi ma'rifat kuchli bo'lishi lozim. Muhit shunday bo'lishi kerakki, hech kim jinoyatga qo'l ura olmasin". Davlatimiz rahbarining yuqoridagi fikrlari ijrosini ta'minlash maqsadida barcha huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan misli ko'rilmagan darajadagi ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Misol qilib, yuqorida ta'kidlangan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lgan jazolar ijrosini yanada samaraliroq tashkil etish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi qonun chiqaruvchi organi va IIVning jazoni jirosini taminlash borasidada bir qancha qonunlarga o'zgartirishlar hamda qo'shimchalar kiritilmoqda. Yuqoridagilar bilan bog'liq holda, Ichki Ishlar Vazirligi huzuridagi Jazoni ijro etish departamenti Jazoni ijro etish muassasalari faoliyati samaradorligini aniqlashda ushbu elementlarni kiritish mumkinmi, degan savol tug'iladi, ozodlikdan mahrum qilish joylaridan nafaqat o'z zimmalariga yuklangan vazifalarni bajarishlarini, balki ularni sifatli bajarishlarini talab qilish to'g'rimi? Shunday ekan, nafaqat belgilangan maqsad va vazifalarni amalga oshirish, balki natijaga eng maqbul tarzda erishishga harakat qilish ham zarur. Davlat jinoyatchilarni keyinchalik qayta ijtimoiylashtirish maqsadida, ularni qisqa muddatda qayta tarbiyalashdan manfaatdor bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi o'qituvchisi Tadjibayeva D. ta'kidlaganidek, Jazoni ijro etish muassasalarida ozodlikdan mahrum etilgan mahkumlar bilan tarbiyaviy ishni tashkil qilish bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, uning mahkumlarni tarbiyalashning usullaridan biri bo'lgan mehnat orqali tarbiyalashda davlat organi sifatida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishiga ruxsat etilishi, shartnomalar tuzish orqali mablag' topishi qonun hujjatlarida belgilangan bo'lsada, ammo uning huquqiy maqomiga xos barcha xususiyatlar o'z aksini topgan aniq qonunchilik asosini, xususan O'zbekiston Respublikasi "Ozodlikdan mahrum etish xizmatlari to'g'risida"gi qonunni yaratish g'oyasini ilgari surgan. Bu esa, Jazoni ijro etish muassasalari tomonidan mahkumlarni axloq tuzatish vaqayta tarbiyalash bo'yicha o'z oldiga qo'yilgan bevosita vazifalarning bajarilishi, ular faoliyati samaradorligidan dalolat beradi. Ammo bu tarbiyaviy vazifalarga jazoni ular uchun belgilangan jazodan

ancha oldin o'tayotgan shaxslarga nisbatan amalga oshirish mumkin. Tuzatish va qayta tarbiyalashga tezroq erishish imkoniyatlarini hisobga olgan holda, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi shartli ravishda ozod qilishning turli shakllarini nazarda tutadi. Shundayqilib, tuzatish va tarbiyaviy ta'sir qilish jarayonining samaradorligini tavsiflovchi elementlardan biri bu optimal vaqtda amalga oshiriladigan qayta tarbiyalashdir. Bundan tashqari, muallif jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati samaradorligini oshirish doirasida mahkumlarni qayta tarbiyalash bo'yicha faoliyatining samaradorligini belgilashga ruxsat beriladimi yoki yo'qmi degan savolni ko'rib chiqishni taklif qiladi. Ushbu jarayonda sarflangan moddiy resurslarni hisobga olish: tarbiyaviy ishlarni tashkil etish xodimlarini o'qitish vasaqlash, ishlab chiqarish sexlarini zamonaviy jihozlar bilan jihozlash, klublar va kutubxonalarni sotib olish xarajatlari. Penitentsiar pedagogika va psixologiyada davlat tomonidan jazo maqsadlariga erishish uchun sarflangan mablag'lar miqdoriga qarab jinoyatchilarni qayta tarbiyalash tizimining samaradorligi yoki samarasizligi masalasi ko'tarilmaydi. Zero, shaxsning g'ayriijtimoiy tamoyillarini yo'q qilishni pul bilan baholab bo'lmaydi. Muallifning fikricha, maxsus kontingentni qayta tarbiyalashga sarflangan moddiy resurslar miqdori muayyan jazoni ijro etish muassasasi faoliyati samaradorligining mezoni emas. Shuningdek, maqola muallifining fikricha, tarbiyaviy va tuzatish tadbirlarini amalga oshirish uchun ajratilgan soatlar miqdorini oshirish samaradorlik mezoni emas. Ta'lim ta'sir qilish ob'ekti va sub'ekti jihatidan ijodiy va sof individual jarayondir. Ushbu masalada asos bo'lib, mahkum shaxsining pedagogik e'tiborsizligi va g'ayriijtimoiy yo'nalishi bo'lib, uni qayta tarbiyalash uchun tuzatish va tarbiyaviy ta'sirning barcha usullari va shakllari yo'naltiriladi. Shu munosabat bilan, qayta tarbiyalash jarayonini amalga oshiruvchi shaxsning asosiy vazifasi vaqt ko'rsatkichini mexanik ravishda oshirish emas, balki eng samarali ta'sir qilish vositalarini tanlashdir. Shunday qilib, axloq tuzatish muassasasi faoliyatining samaradorligini baholash ko'rsatkichi jazoni o'tashdan keyingi qayta jinoyat sodir etilishining oldini olish uchun mahkumlarni tuzatish va qayta tarbiyalashga erishish bo'lishi kerak. Bu ko'rsatkich, ayniqsa, ozodlikdan mahrum etilganlarning takror jinoyat sodir etish darajasida yaqqol

namoyon bo'ladi. Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati samaradorligini baholashda jazoni o'tayotgan shaxsning namunali xulq-atvoriga bevosita bog'liq holda mahkumni qayta tarbiyalash kontsepsiyasiga qay tartibda yondashilayotganligiga etibor qaratish kerak. Muallif quyidagi dalillarni keltiradi: jazoni ijro etish muassasalarida tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda jazo o'tayotgan shaxslarning o'qishga, ishlashga, jamoat hayotida faol ishtirok etishga vijdonan va namunali munosabati, intizomiy jazo choralarini mahkumlarga nisbatan qo'llanilish darajasini, ularni qayta tarbiyalanishda qo'llanilayotgan usul va vositalarni inobatga olish zarur. Ijtimoiy izolyatsiya bilan huquqiy cheklolarning butun tizimi, intizomiy jazo choralarini qo'llash mahkumni qat'iy intizomga solib qo'yadi, u e'tiqodidan qat'i nazar, unga moslashishi kerak. Jazoni o'tagan shaxsning xulq-atvori ustidan doimiy nazorat bo'lmagan jamiyatdagina amalga oshirilgan tarbiyaviy ishlarning haqiqiy natijalari o'zini namoyon qiladi. Ozodlikdan mahrum qilish joylaridan ozod qilingan shaxslarning xulq-atvori ma'lum bir davrda mehnatga vijdonan munosabatda bo'lish, qonunga bo'ysunish xulq-atvori, jamiyatda yotoqxonalariga rioya qilish, tuzatish vazifasi bilan tavsiflangan taqdiridagina. va qayta tarbiyalashga to'liq erishilgan deb hisoblanishi mumkin, chunki munosabat, odatlar va e'tiqodlarning o'zgarishi tufayli bo'shatilgan g'ayriijtimoiy xulq-atvor xususiyatlarini yo'q qilish ma'muriy huquqbuzarlik va jinoyat sodir etmaslikdan ko'ra yuqori darajadagi tuzatishdir. jazodan qo'rqish. Bu erda, qoida tariqasida, ozod qilingan shaxsni tavsiflovchi asosiy shaxsiy xususiyatlar o'zini namoyon qiladi - ozodlikdan mahrum qilish joylarida saqlanib qolmagan eski qarashlar va odatlar yoki aksincha, unga singdirilgan yangi ijobiy xarakter xususiyatlari. tarbiyachilar. Erkinlikda, alohida jazoni ijro etish muassasasida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda yutuq va kamchiliklar, ba'zan jiddiy qo'pol xatolar namoyon bo'ladi. Shuning uchun jazoni ijro etish muassasalarida tarbiyaviy faoliyatida mahkumlarni tuzatish va qayta tarbiyalash intensivligi darajasi shartli ahamiyatga ega va faqat erkinlik sharoitida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan gipoteza sifatida qaralishi kerak. Muayyan jazoni ijro etish muassasasi (JIEM) devorlarida amalga oshirilgan individual tuzatish jarayonining samaradorligi ko'rsatkichi, men quyidagi formula bo'yicha

hisoblashni taklif qilaman:

Mahkum tomonidan qayta jinoyat sodir etilgan taqdirda, muassasadagi tarbiyaviy faoliyat va tarbiya ishlari samarasizligi haqida asossiz, shoshqaloq xulosalar chiqarishni istamayman. Axir, ozod qilinganlarning salbiy xatti-harakatlari ko'pincha bir qator salbiy kundalik omillarga bog'liq: oila va jamoadagi yomon munosabatlar; atrof-muhit ta'sirining tabiati, ayniqsa eski jinoiy aloqalar va boshqalar. Ushbu omillarning soni juda katta va ularni sinchiklab ko'rib chiqmasdan va tahlil qilmasdan, jazoni ijro etish muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarning samarasiz ko'rsatkichi to'g'risida xulosa chiqarish noqonuniydir.

Ta'lim jarayonining samaradorligiga erishishga xos bo'lgan ijobiy va salbiy oqibatlar haqida yuqorida aytib o'tilgan: Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati samarasizligini bartaraf etish va oldini olish asosida ijtimoiy ijobiy oqibatlarga real erishish bilan chambarchas bog'liq. Albatta, mahkumlar bilan olib boriladigan axloq tuzatish jarayonining ma'lum bir turi mavhumdir, chunki qonun barcha mahkumlar uchun ushbu ta'sirga nisbatan yagona yondashuvlarni belgilaydi.

Biroq, bu erda mavhumlik darajasi boshqacha, chunki qonunda mustahkamlangan ta'lim ishini individuallashtirish va farqlash imkoniyatlari unijinoiyatda aybdor shaxsga to'liqroq "moslashtirish" imkonini beradi - tur, shakllar va huquqlarni tanlash, usullari, uslubiy tavsiyalar va namunaviy dasturlarni ishlab chiqish, asosiy va qo'shimcha ta'lim ta'sirining kombinatsiyasi va boshqalar. Erishilgan natijalarga asoslanib, yuqoridagi tadqiqotlarni davom ettirish, ularni ajratib olish va chuqurlashtirish zarur.

Jazoni ijro etish muassasalarida tarbiyaviy faoliyatning asosi qayta tarbiyalashning ajralmas qismi sifatida, xususan, butun tuzatish jarayonining samaradorligi bilan bog'liq masalalar doirasini aniqlash va tartibga solish kerak. Shu munosabat bilan muallif eng muhim deb hisoblaydi:

- a) Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyatida tuzatish va tarbiyaviy ta'sir samaradorligining ayrim mezonlari va ko'rsatkichlarini aniqlashtirish;
- b) Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyatida qayta tarbiyalash jarayoni samaradorligini oshirish chora-tadbirlarini hisobga olish;

v) bir qator ob'ektiv va sub'ektiv omillarni hisobga olgan holda jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyatni amalga oshiruvchi ijtimoiy xodim va tarbiyaviy ta'sirning samaradorligini keyingi tadqiqotlar yo'llarini belgilang. Jazoni ijro etish muassasasida tarbiya va axloq tuzatish ishlari samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishi mahkumlarga ta'sir ko'rsatishning mavjud vositalari, usullari va shakllarini doimiy ravishda takomillashtirish va yangi samarali vositalarni izlashdan iborat.

Tarbiyaviy ishda jazoni ijro etish muassasasida mavjud bo'lgan, zamonaviy fan va amaliyotda mavjud bo'lgan shaxs ongiga ta'sir etuvchi barcha vositalardan foydalanish orqali mahkumlarning g'ayriijtimoiy qarashlari va odatlarini o'zgartirish mumkin. Shunday qilib, tarbiyaviy ta'sir shakllarini takomillashtirish ta'lim va tuzatish jarayonining samaradorligi vektorining o'sishiga yordam beradi va bu erda tuzatish va tarbiyaviy ta'sirni bevosita amalga oshiruvchi jazoni ijro etish muassasalarida tarbiyaviy faoliyatni amalga oshiruvchi ijtimoiy xodim alohida rol o'ynaydi.

Mahkumni tuzatishning yakuniy maqsadiga erishish jazoni ijro etish muassasasining muayyan sharoitlarida tarbiyaviy ish shakllari, usullari va vositalaridan foydalanish bo'yicha aniq vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga bog'liq. Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati bo'lmish jazoni o'tayotgan shaxslarni qayta tarbiyalashning individual dasturini ishlab chiqishda quyidagi ko'rsatkichlarni hisobga olish kerak:

a) umuman tarbiyaviy ishni tashkil etish ta'sirining samaradorligi va uning alohida turlari;

b) Jazoni ijro etish muassasasida tabaqalashtirish va individuallashtirish tamoyiliga muvofiq tuzatish harakatlarining usullari va shakllarini qo'llash samaradorligi.

v) jazoni o'tash yoki muddatidan oldin ozod qilingandan keyin mahkumni tuzatish va qayta tarbiyalash natijalarini mustahkamlash bo'yicha chora- tadbirlarning samaradorligi.

Har bir faoliyatni tashkil etish belgilangan maqsad va vazifalarni amalga oshirishni hisobga olgan holda quriladi. Ushbu parametrlarga erishish darajasi tuzatish va tarbiyaviy ta'sir jarayoni qanchalik samarali tashkil etilganligini, tashkiliy resurslar qanchalik samarali amalga oshirilganligini anglatadi. Jazoni ijro etish muassasalarida mahkumlarga nisbatan qo'llaniladigan tarbiyaviy faoliyatining samaradorligi bir qator tashqi va ichki sabablarga bog'liq. Mahkum shaxsiga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish samaradorligini baholash barcha bosqichlarda amalga oshiriladi. Tuzatish-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish algoritmi 1. Muassasa tarbiyaviy ish dasturini ishlab chiqish, eng maqbul vositalar, shakllar va usullarni izlash. qayta o'qitish. 2. Guruh va ommaviy individual tarbiyaviy ish shakllarini mohirona uyg'unlashtirish. 3. Rag'batlantirish va jazo choralari oqilona qo'llash. 4. Muassasa tarbiyaviy ishlarni tashkil etish xodimlarining mahkum shaxsi bilan ishlash tajribasini oshirish, yagona kompleks chora-dasturlarini yaratish asosida. Ushbu tadqiqotda taqdim etilgan material hech qanday tarzda jazoni ijro etish muassasalarida tarbiyaviy faoliyatining tarbiyalash borasidagi muammolarni har tomonlama yoritishga da'vo qilmaydi. Ammo Jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati samaradorligiga hissa qo'sh xususiyatlarni hisobga olgan holda, bu jazoni ijro etish muassasalarining tarbiyaviy faoliyati samaradorligini oshirishga yordam berishi mumkin.

References:

1. ¹Tadjibayeva D. A Ozodlikdan mahrum etilgan mahkumlar bilan tarbiyaviy ishni tashkil etish: O'quv qo'llanma / O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2024.
2. Евлоев Н.Д. Организация воспитательного процесса среди осужденных в колониях-поселениях // Общество: политика, экономика, право. 2010. № 2. С. 49.
3. Жинкин С.А. Эффективность права: антропологическое и ценностное измерение: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Краснодар, 2009. С.
4. Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С., Глазырин В.В. Эффективность правовых норм. М., 2001. С. 354